

Христина Козак

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ НА ЗАСАДАХ ДЕОНТОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Сучасна система охорони здоров'я переживає період глобальних змін, медицина активно сприймає передові досягнення науки і техніки – широко впроваджуються в практику інформаційні комп'ютерні технології, гена інженерія, елементи нанотехнологій. У зв'язку з цим потрібні нові висококваліфіковані, компетентні суб'єкти професійної діяльності в сфері охорони здоров'я. Зі зміною вимог до суб'єкта діяльності змінюються і вимоги до процесу його професіоналізації, що зумовлює необхідність проектування професійного та освітнього середовищ, а також відповідного концептуального, теоретичного і технологічного забезпечення цього процесу.

Водночас, за останнє десятиріччя система професійної освіти в Україні зазнала суттєвих змін – сформувався якісно новий – компетентнісний підхід до освітнього процесу майбутніх фахівців, зокрема молодших спеціалістів сестринської справи (МССС), спрямований на формування та розвиток ключових компетенцій особистості як суб'єкта професійної діяльності (Сохань, 2003, с. 148). У зв'язку з цим перед системою медичної освіти постало нове завдання: формування професійної «Я-концепції» майбутніх МССС як уявлення особистості про себе як фахівця у медичній галузі, що суттєво актуалізує проблему формування професійної ідентичності, яка відображає концептуальне уявлення особистості про власне місце у професійній групі чи спільноті. У таких умовах цінність професійної підготовки майбутніх МССС визначається тим, якою мірою сприяє, з одного боку, індивідуальному особистісному зростанню, а з іншого – готує особистість до професійної діяльності. Тому важливо, щоб у процесі професійної підготовки майбутні фахівці сприймали себе не просто студентами, а бачили певну перспективу професійного майбутнього (Wald, Anthony, & Hutchinson, 2015, с. 757), усвідомлювали себе як фахівця, який формується на основі власної активності, що є вирішальним чинником їхнього професійного розвитку.

Вирішення проблеми професійної ідентичності знайшло своє відображення у дослідженнях Г. Андреевої, О. Белінської, Ж. Вірної, І. Остапенко, О. Романишиної, Л. Шнейдер та ін. У вітчизняній науці процеси професіоналізації особистості, її професійного становлення досліджують: у зв'язку з вивченням вікових закономірностей формування особистості (Л. Божович, Л. Славіна, І. Кон та ін.); з позицій аналізу проблеми формування особистості як суб'єкта професійної діяльності (Ю. Забродін, Є. Клімо, В. Моросанова та ін.); у межах концепції системогенезу професійної діяльності та з позиції місця й ролі здібностей та інтересів особистості у процесах її професійного становлення (Д. Завалішина, С. Крякжде, А. Маркова та ін.); з позицій осмислення проблем життєвого шляху й самовизначення майбутнього фахівця (Є. Головаха, С. Рубінштейн та ін.). Створюються цілісні концепції професіоналізації, які охоплюють майже увесь процес професійного становлення особистості (Т. Кудрявцев, Л. Мітіна, О. Ростунов та ін.).

Проте відкритими залишаються питання стабільності-динамічності, а також нестабільності та ситуаційності професійної ідентичності (Єгорова, 2006, с. 352). Пояснюється це тим, що професійна ідентичність, як один із базових компонентів самосвідомості, залучена до процесу соціалізації особистості, який, водночас, опосередковується соціокультурними й економічними обставинами життя, що відзначаються надзвичайно високою динамікою. Це і зумовило наш інтерес до проблеми розвитку професійної ідентичності у майбутніх МССС, оскільки означений феномен не досліджувався науковцями, які розглядали різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців сестринської справи (Ястремська, 2018; Melnychuk, & Pikon, 2018).

Результати дослідження

Найважливішим етапом наукового аналізу професійної підготовки майбутніх МССС з метою формування у них професійної ідентичності на засадах деонтологічного підходу є педагогічний експеримент, який визначено одним з найефективніших способів об'єктивної перевірки достовірності гіпотези дослідження. Теоретичний аналіз проблеми пов'язаний із використанням деонтологічного підходу до формування професійної ідентичності майбутніх молодших спеціалістів сест-

ринської справи; визначення чинників, тенденцій і суперечностей зумовили зміст і методику дослідно-експериментальної роботи, а також окреслили ключові орієнтири в її організації, що відповідають вимогам, які висуваються до педагогічних експериментів (Гончаров, & Гурін, 2010; Сисоєва, & Кристопчук, 2009; Сурмін, 2006).

Опанування фактичного матеріалу, знання наукової інформації в необхідному обсязі уможливило організацію дослідно-експериментальної перевірки результативності реалізації педагогічних умов та дієвості структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу, що визначило методичний задум дослідження. Це, передусім, дало змогу визначити етапи і порядок проведення дослідження.

Загалом дослідно-експериментальна робота щодо перевірки ефективності педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу проводилася у 2015–2018 навчальних роках у Чортківському державному медичному коледжі Тернопільської області, Кременецькому медичному училищі імені Арсена Річинського, Рівненському державному базовому медичному коледжі та Гайсинському медичному коледжі в кілька послідовних етапів: аналітичний, констатувальний, формувальний, підсумковий.

На *аналітичному етапі* (початок 2015 р.) виконувалися завдання, пов'язані з теоретичним осмисленням проблеми професійної ідентичності майбутніх МССС шляхом аналізу філософської, психолого-педагогічної та етико-деонтологічної літератури; постановкою мети і завдань дослідно-експериментальної роботи; вивченням навчальних планів та визначенням суперечностей і проблем у проектуванні змісту дисциплін природничо-наукової підготовки та циклу професійної і практичної підготовки з опорою на біоетичні та деонтологічні цінності та норми (Hill, Self, & Roche, 2002, с. 54). У межах цього періоду визначено мету дослідно-експериментальної роботи – перевірка результативності визначених педагогічних умов та дієвості розробленої структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу.

Особливу увагу в дослідно-експериментальній роботі приділено констатувальному етапу дослідження (2015–2016 н. рр.), оскільки достовірність отриманих в експерименті результатів значною мірою залежить від вихідних даних. Важливими завданнями, які вирішувалися в межах окресленого етапу, було:

- визначення експериментального контингенту, який бере участь у дослідженні, та етапів і термінів експериментальної роботи;
- розробка схеми педагогічного експерименту;
- визначення діагностичних методів дослідження; внесення коректив в освітні програми.

У межах констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи проведено діагностику наявності та вихідних характеристик професійної ідентичності студентів медичних коледжів. З метою виявлення й аналізу вихідних характеристик професійної ідентичності майбутніх МССС, згідно з методичним задумом дослідження, комплексно та диференційовано використовувався діагностичний інструментарій (за компонентами):

1) для дослідження *ціннісно-сміслового компонента* професійної ідентичності майбутніх МССС використовувалися: авторська анкета «Цілі та цінності діяльності медичного працівника», опитувальник для визначення мотивів вибору професії, адаптований автором за Р. Овчаровим, опитувальник для вимірювання рівня поваги до соціальних норм і етичних вимог, розроблений В. Мельниковим та Л. Ямпольським на основі 16-факторного опитувальника Р. Кеттелла;

2) оцінювання *когнітивно-комунікативного компонента* професійної ідентичності майбутніх МССС здійснювалося за допомогою рейтингової системи оцінювання та авторського опитувальника «Ставлення майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи до професійної підготовки в медичному коледжі». Підрахунок рейтингових показників майбутніх МССС здійснювався на основі оцінок з дисциплін «Основи психології та міжособове спілкування», «Основи медсестринства», «Медсестринська етика та деонтологія»;

3) для оцінювання *суб'єктно-діяльнісного компонента* професійної ідентичності майбутніх МССС використовувалися: методика «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері», адаптована автором за О. Потьомкіним, розбір етичних завдань (ситуацій) на основі етичних принципів біоетики та деонтології;

4) оцінювання *емоційно-рефлексивного компонента* професійної ідентичності майбутніх МССС здійснювалося за допомогою опитувальника для оцінювання рівня вияву соціально-цінних

якостей «Самоаналіз (аналіз) особистості», методика «Самооцінка особистості» за О. Мотковим у модифікації Б. Сосновського, анкета для самооцінки професійної ідентичності майбутніх МССС.

Слід зазначити, що в кожній методиці подано цифрові показники продуктивного (рівня усвідомлення), оптимального (рівня освоєння), базового (рівня прийняття), початкового (рівня уявлень) рівнів сформованості окремих професійних деонтологічно-значущих якостей майбутніх МССС, які в сукупності характеризують професійну ідентичність студентів під час навчання в медичних коледжах. Згідно з обраним діагностичним інструментарієм, найбільша кількість балів, які міг набрати кожен студент, становила 100, що відповідає 100-бальній системі оцінювання, яка застосовується в медичних коледжах. Набрана кількість балів визначала сприйняття та усвідомлення студентом себе як фахівця, який формується на основі власної активності та з урахуванням біоетичних цінностей та деонтологічних норм у такому діапазоні: продуктивний, оптимальний, базовий, початковий. Водночас, кожен з рівнів професійної ідентичності позначався не лише в межах 100-бальної системи оцінювання, а й з позначенням однією цифрою, відповідно 5, 4, 3, 2, що полегшує проведення статистичних розрахунків (Ястремська, 2018, с. 341).

Здійснений аналіз результатів констатувального етапу дослідження підтвердив необхідність удосконалення освітнього процесу в медичному коледжі, зумовив актуальність використання деонтологічного підходу й уможливив планування *формульовального етапу* дослідно-експериментальної роботи, який проводився протягом 2015–2018 н. рр. та передбачав:

- підбір студентів експериментальних (ЕГ) і контрольних (КГ) груп;
- встановлення початкового рівня сформованості професійної ідентичності майбутніх МССС згідно з розробленими критеріями в КГ та ЕГ;
- реалізація обґрунтованих педагогічних умов формування професійної ідентичності майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу в експериментальних групах;
- проведення вихідного (контрольного) діагностування рівнів сформованості професійної ідентичності майбутніх МССС в КГ та ЕГ після завершення експериментальної роботи.

Ще одним суттєвим завданням формульовального етапу було визначення часових показників проведеного експерименту. З досвіду проведення подібних досліджень в педагогіці (Кыверялг, 1980, с. 203; Сисоєва, & Кристопчук, 2009, с. 124), а також на основі конкретних умов проведення даного дослідження, безпосередній час експериментальної роботи становив період 2015–2018 н. рр.

Четвертий, *підсумковий етап* дослідно-експериментальної роботи (кінець 2018 р.) передбачав:

- узагальнення всіх емпіричних даних та порівняння одержаних результатів на констатувальному та формульовальному етапах дослідно-експериментальної роботи;
- відображення та інтерпретацію експериментальних даних, а також їхній кількісний та якісний аналіз;
- зіставлення результатів експериментальної роботи з поставленою метою і визначеними завданнями;
- формулювання основних висновків та оформлення результатів;
- доведення достовірності отриманих результатів за допомогою використання методів математичної статистики, які використовуються педагогіці (Кыверялг, 1980, с. 201).

Висновки

Таким чином, педагогічний моніторинг формування професійної ідентичності майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу здійснений з використанням комплексу діагностичних методик. Вони дали змогу вивчити хід і результати поетапного розвитку всіх компонентів професійної ідентичності та спостерігати динаміку її формування у студентів. Цілісність і дієвість критеріально-діагностичного апарату, який застосовувався для оцінювання рівня формування професійної ідентичності, забезпеченої поетапністю формування її компонентів за їхніми показниками, найкращим чином акумулює в собі окремі діагностики, зокрема й авторські, та уможлиблює повне відображення процесу формування професійної ідентичності майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу в освітньому процесі медичного коледжу. Застосування діагностичного апарату на різних етапах дослідно-експериментальної роботи забезпечило всебічне вивчення особливостей формування професійної ідентичності майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу з різною світоглядною, діяльнісною, когнітивною та особистісною зумовленістю.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розширенні банку діагностичних методик для уточнення результативності різних аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців сестринської справи.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Гончаров, С. М., & Гурин, В. А. (2010). *Методи та технології навчання в кредитно-трансферній системі організації навчального процесу*. Рівне: НУГП.
- Єгорова, Є. В. (2006). Структура професійної ідентичності особистості: експериментальне дослідження. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*, 30, 350-360.
- Кыверялг, А. А. (1980). *Методы исследования в профессиональной педагогике*. Таллин: Валгус.
- Сисоева, С. О., & Кристопчук, Т. Є. (2009). *Педагогічний експеримент в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти*. Луцьк: Волинська обласна друкарня.
- Сохань, Л. В. (Ред.). (2003). *Життєва компетентність особистості*. Київ: Богдана.
- Сурмін, Ю. П. (20006). *Майстерня вченого*. Київ: Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджменту освіти в Україні».
- Ястремська, С. О. (2018). *Теорія і методика професійної підготовки майбутніх магістрів сестринської справи у вищих медичних навчальних закладах засобами дистанційного навчання*. (Автореф. дис. докт. пед. наук). Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль.
- Hill, N., Self, B., & Roche, G. (2002). *Customer Satisfaction Measurement for ISO 9000:2000*. Great Britain: Butterworth-Heinemann.
- Melnychuk, I. M., & Pikon, K. S. (2018). Forms and methods of nurses professional training in the higher educational institutions of USA. *Millennium science. Proceedings of XVI International scientific conference*. Morrisville: Lulu Press. P. 146-148.
- Wald, H. S., Anthony, D., & Hutchinson, T. A. (2015). Professional identity formation in medical education for humanistic, resilient physicians: pedagogic strategies for bridging theory to practice. [*Academic Medicine*](#), 90(6), 753-760.

REFERENCES

- Hill, N., Self, B., & Roche, G. (2002). *Customer Satisfaction Measurement for ISO 9000:2000*. Great Britain: Butterworth-Heinemann.
- Honcharov, S. M., & Huryn, V. A. (2010). *Metody ta tekhnolohii navchannia v kredytno-transferrnii systemi orhanizatsii navchalnoho protsesu*. Rivne: NUHP.
- Sokhan, L. V. (Red.). (2003). *Zhyttieva kompetentnist osobystosti*. Kyiv: Bohdana.
- Kyverialh, A. A. (1980). *Metody issledovanyia v professyonalnoi pedahohyke*. Tallyn: Valhus.
- Melnychuk, I. M., & Pikon, K. S. (2018). Forms and methods of nurses professional training in the higher educational institutions of USA. *Millennium science. Proceedings of XVI International scientific conference*. Morrisville: Lulu Press. P. 146-148.
- Surmin, Yu. P. (20006). *Maisternia vchenoho*. Kyiv: Navchalno-metodychnyi tsentr «Konsortsium z udoskonalennia menedzhmentu osvity v Ukraini».
- Sysoieva, S. O., & Krystopchuk, T. Ye. (2009). *Pedahohichnyi eksperyment v naukovykh doslidzhenniakh neperervnoi profesiinoi osvity*. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia.
- Wald, H. S., Anthony, D., & Hutchinson, T. A. (2015). Professional identity formation in medical education for humanistic, resilient physicians: pedagogic strategies for bridging theory to practice. *Academic Medicine*, 90(6), 753-760.
- Yastremska, S. O. (2018). *Teoriia i metodyka profesiinoi pidhotovky maibutnikh mahistriv sestrynskoi spravy u vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladakh zasobamy dystantsiinoho navchannia*. (Avtoref. dys. dokt. ped. nauk). Ternopilskyyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka, Ternopil.
- Yehorova, Ye. V. (2006). Структура професійної ідентичності особистості: експериментальне дослідження. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*, 30, 350-360.

Христина Козак

Формування професійної ідентичності майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи на засадах деонтологічного підходу

Найважливішим етапом наукового аналізу професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи (МССС) з метою формування у них професійної ідентичності на засадах деонтологічного підходу є педагогічний експеримент, який є одним з найефективніших способів об'єктивної перевірки достовірності гіпотези дослідження. У статті розглянуто перебіг та результати експериментальної роботи, спрямованої на формування професійної ідентичності майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу. Розглянуто етапи проведення педагогічного експерименту (аналітичний, констатувальний, формувальний, підсумковий).

Дослідно-експериментальна робота щодо перевірки ефективності педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу проводилася в період з 2015–2018 н. рр. у Чортківському державному медичному коледжі Тернопільської області, Кременецькому медичному училищі імені Арсена Річинського, Рівненському державному базовому медичному коледжі та Гайсинському медичному коледжі. Педагогічний моніторинг формування професійної ідентичності майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи на засадах деонтологічного підходу здійснений з використанням комплексу діагностичних методик, які дали змогу вивчити хід і результати поетапного розвитку всіх компонентів професійної ідентичності та спостерігати динаміку її формування у студентів. Цілісність і дієвість критеріально-діагностичного апарату, який застосовувався для оцінювання рівня формування професійної ідентичності, що забезпечена поетапністю формування її компонентів за їхніми показниками, найкращим чином акумулює в собі окремі діагностики, зокрема й авторські, та уможливує повне відображення процесу формування професійної ідентичності майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу в освітньому процесі медичного коледжу. Рівень сформованості професійної ідентичності майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи визначався за ціннісно-смысловим, когнітивно-комунікативним, суб'єктно-діяльним, емоційно-рефлексивним критеріями.

Ключові слова: професійна ідентичність, майбутні молодші спеціалісти сестринської справи, дослідно-експериментальна робота, аналітичний, констатувальний, формувальний, підсумковий етапи експерименту.

Христина Козак – викладач. Чортківський державний медичний коледж, Чортків, обл. Тернопільська, e-mail: kozak1209@ukr.net

Ch. Kozak

Formation of the professional identity of future junior's specialists of nursing on the bases of deontological approach

The most important stage of the scientific analysis of professional training future junior specialists of nursing (JSN) with a purpose of formation the professional identity on the bases of deontological approach for them is pedagogical experiment, which is one of the most effective ways of objective verification of validity of the research hypothesis. The article deals with the course and results of experimental work directed on formation the professional identity of future JSN on the bases of deontological approach. The stages of the pedagogical experiment (analytical, ascertained, forming and final) are considered.

The research-experimental work on verification of effectiveness of pedagogical conditions and structural-functional model of formation the professional identity of future JSN on the bases of deontological approach was conducted in the period since 2015 till 2018 years of study in Chortkiv State Medical College of Ternopil region, Arsen Richynskiy Kremenets Medical School, Rivne State Basic Medical College and Haisyn Medical College. The pedagogical monitoring of formation the professional identity of

future junior specialists of nursing on the bases of deontological approach is implemented with a use of diagnostic methods complex, which gave the opportunity to study the process and results of phased development of all professional identity components and to observe its dynamic of formation among students. The integrity and efficacy of the criterion-diagnostic apparatus, which was used for verification of level of formation the professional identity, provided with the phased formation of its components according to their indicators, accumulates in itself separate indicators in the best way, including author's ones, and makes possible the full reflection of the process of formation the professional identity of future JSN on the bases of deontological approach in medical college educational process. The level of formation the professional identity of future junior specialists of nursing was determined by value-semantic, cognitive-communicative, subjective-activity, emotional-reflexive criteria.

Keywords: professional identity, future junior specialists of nursing, research-experimental work, analytical, ascertained, forming, final stages of experiment.

Kozak Christina – Instructor, Chortkiv State Medical College, Chortkiv, Ternopil Region, *e-mail:* kozak1209@ukr.net

Кристина Козак

Формирование профессиональной идентичности будущих младших специалистов сестринского дела на основе деонтологического подхода

Важнейшим этапом научного анализа профессиональной подготовки будущих младших специалистов сестринского дела (МССД) с целью формирования у них профессиональной идентичности на основе деонтологического подхода является педагогический эксперимент, который признан одним из самых эффективных способов объективной проверки достоверности гипотезы исследования. В статье рассмотрены ход и результаты экспериментальной работы, направленной на формирование профессиональной идентичности будущих младших специалистов сестринского дела на основе деонтологического подхода. Рассмотрены этапы проведения педагогического эксперимента (аналитический, констатирующий, формирующий, итоговый).

Опытно-экспериментальная работа по проверке результативности реализации педагогических условий и действенности структурно-функциональной модели формирования профессиональной идентичности будущих МССД на основе деонтологического подхода проводилась в период с 2015–2018 у. гг. в Чертковском государственном медицинском колледже Тернопольской области, Кременецком медицинском училище имени Арсена Ричинского, Ровенском базовом медицинском колледже и Гайсинском медицинском колледже. Педагогический мониторинг формирования профессиональной идентичности будущих младших специалистов сестринского дела на основе деонтологического подхода осуществлён с использованием комплекса диагностических методик, позволивших изучить ход и результаты поэтапного развития всех компонентов профессиональной идентичности и наблюдать динамику ее формирования у студентов. Целостность и действенность критериально-диагностического аппарата, который применялся для оценки уровня формирования профессиональной идентичности, обеспечены поэтапностью формирования её компонентов по их показателям, наилучшим образом аккумулирует в себе отдельные диагностики, в том числе и авторские, и даёт полное отражение процесса формирования профессиональной идентичности будущих МССД на основе деонтологического подхода к образовательному процессу медицинского колледжа. Уровень сформированности профессиональной идентичности будущих младших специалистов сестринского дела определялся за ценностно-смысловым, когнитивно-коммуникативным, субъектно-деятельностным, эмоционально-рефлексивным критериями.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, будущие младшие специалисты сестринского дела, опытно-экспериментальная работа, аналитический, констатирующий, формирующий, итоговый этапы эксперимента.